

УДК 336.221.4

Дослідження впливу екологічних податків на показники сталого розвитку суспільства

Самусевич Я.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач
кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування
Сумського державного університету

Солодуха М.В.

студентка
Сумського державного університету

Теницька І.А.

студентка
Сумського державного університету

Стаття присвячена дослідженню сучасної системи екологічного оподаткування в Україні та міжнародного досвіду застосування екологічних податків у контексті зниження шкідливого впливу на навколишнє природне середовище. Проаналізовано та систематизовано залежність показників стану навколишнього природного середовища від параметрів застосування екологічних податків шляхом оцінювання кількісного впливу екологічних податків на індикатори сталого розвитку.

Ключові слова: екологічні податки, охорона здоров'я, екологічна політика країн ЄС, стан навколишнього природного середовища, сталий розвиток.

Самусевич Я.В., Солодуха М.В., Теницкая И.А. ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ НАЛОГОВ НА ПОКАЗАТЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Статья посвящена исследованию современной системы экологического налогообложения в Украине и международного опыта применения экологических налогов в контексте снижения вредного воздействия на окружающую природную среду. Проанализированы и систематизированы зависимости показателей состояния окружающей природной среды от параметров применения экологических налогов путем оценивания количественного влияния экологических налогов на индикаторы устойчивого развития.

Ключевые слова: экологические налоги, здравоохранение, экологическая политика стран ЕС, состояние окружающей природной среды, устойчивое развитие.

Samusevych Y.V., Solodukha M.V., Tenytska I.A. INVESTIGATION OF THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL TAXES ON THE INDICATORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY

The article is devoted to the study of the modern system of environmental taxation in Ukraine and international experience in applying environmental taxes in the context of reducing harmful effects on the natural environment. The dependence of the indicators of the natural environment from the ecological taxation parameters has been analyzed and systematized by the estimation of the quantitative impact of environmental taxes on indicators of sustainable development.

Keywords: ecological taxes, health protection, ecological policy of EU countries, natural environment, sustainable development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку суспільства важливе місце серед глобальних проблем людства посідають саме екологічні проблеми, пов'язані зі збереженням та відновленням навколишнього природного середовища для забезпечення дотримання пріоритетів сталого розвитку. Традиційним інструментом, який застосовує держава в обмеженні шкідливого впливу економічної діяльності на стан довкілля, є екологічні податки. Водно-

час постійні модифікації систем екологічного оподаткування у напрямі пошуку найбільш ефективного підходу обумовлюють необхідність розробки шляхів максимального використання потенціалу екологічних податків як інструмента мінімізації нераціонального використання навколишнього природного середовища. Саме тому постає нагальна проблема оцінювання впливу екологічних податків на навколишнє природне середовище, а також перегляду умов застосування фінансово-еко-

номічних важелів впливу з метою підвищення їх ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів щодо вирішення глобальних екологічних проблем через основи оподаткування присвячені роботи як зарубіжних вчених, а саме праці А.Л. Бавенберга [1; 2], Л.Г. Гоулдера [2] Р.А. де Муїджі [1], А. Пігу [3], А. Сандмо [4], так і вітчизняних вчених, зокрема В.Л. Андрущенко [5], В.А. Лукьянихіна [6], О.П. Маслюківської [7], Н.В. Новицької [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій щодо практичного впровадження екологічного регулювання у сфері оподаткування, залишається відкритим питання визначення впливу фінансово-економічних важелів на зміну екологічного стану навколишнього середовища, а також перспектив розвитку вітчизняної системи оподаткування у напрямі підвищення якості виконання екологічними податками всі їхніх завдань.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в оцінюванні впливу показників екологічного оподаткування на зміну стану навколишнього середовища та обґрунтуванні напрямів удосконалення вітчизняної системи екологічного оподаткування з урахуванням пріоритетів сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічне оподаткування – це процес встановлення та стягнення екологічних податків з урахуванням під час визначення їх ставок, об'єктів, платників та порядку сплати ступеня їх впливу на рівень навантаження на навколишнє природне середовище, нераціональне природокористування тощо [8, с. 12].

З визначення випливає, що система екологічного оподаткування поєднує обмеження негативного впливу на довкілля (за обсягами, секторами тощо), а також застосування різноманітних ставок оподаткування (система диференційованих ставок, яка притаманна кожній країні окремо), що сприяє прогресивності екологічної політики.

Екологічне оподаткування представлено в кожній країні світу незалежно від його форми. Основоположником теорії екологічного оподаткування є А. Пігу [3], який запропонував впливати на поведінку винних у забрудненні екосистеми через стягнення обов'язкових платежів, тим самим стимулюючи суспільство до використання екологічних продуктів, а також зменшення обсягів викидів.

В подальшому Програма Європейського Союзу затвердила необхідність використання оподаткування екології, головним принципом якої є «забруднювач платить», тобто якщо фізична та юридична особа забруднює повітря, воду, ґрунт, то вона несе фінансову відповідальність за забруднення і повинна надати кошти на програми для зменшення забруднення навколишнього середовища [9].

Нині в зарубіжних країнах застосовують, згідно з приблизними підрахунками, близько 500 різновидів екологічних податків [10]. Виходячи з особливостей застосування екологічних податків можна визначити перелік їх основних завдань:

- цільове фінансування, за якого сплачені екологічні податки акумулюються як окремий екологічний бюджет, кошти якого використовуються виключно за призначенням (досвід Швейцарії);

- стимулювання підприємств на введення інноваційних технологій для зниження негативного впливу на довкілля, тим самим збільшуючи дотації щодо сплати обов'язкового платежу;

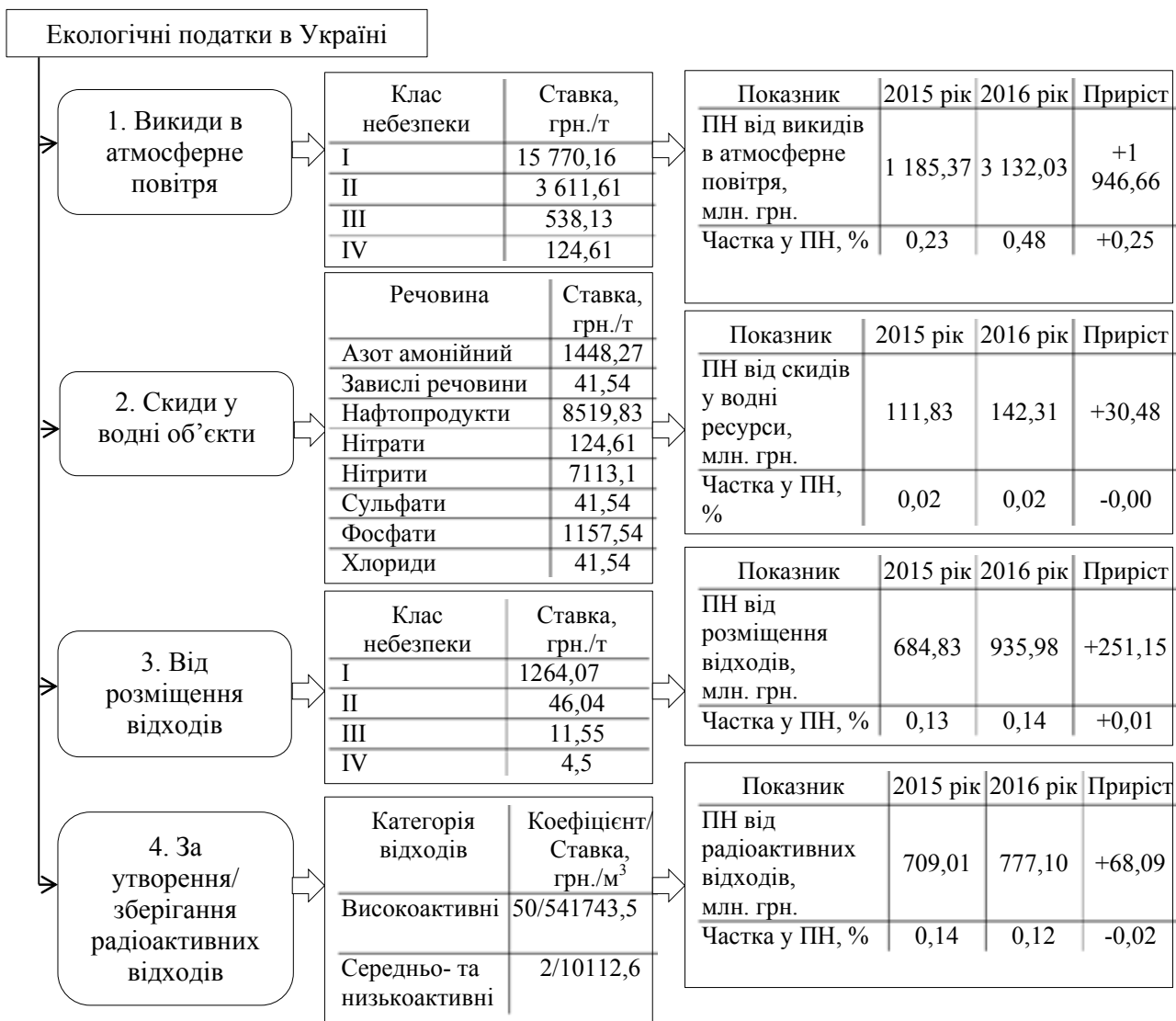
- інституційна розбудова, посилення ефективності державного управління в природоохоронній сфері, удосконалення внутрішньої політики, яка спрямована на зниження викидів та/або збільшення поглинання, наприклад парникових газів;

- формування та оновлення ставок податків за видами відповідно до кліматичних умов та рівня забруднення країни.

З часів становлення незалежної України екологічні податки характеризувалися постійними модифікаціями, що стосувалися об'єктів оподаткування, ставок податку, цільового призначення тощо. На сучасному етапі структуру екологічного податку України можна представити у такому вигляді (рис. 1).

Водночас екологічні податки у європейських країнах можна класифікувати за об'єктом оподаткування, в ролі якого використовуються переважно обсяги речовин або відходів, які є небезпечними для екосистеми та здоров'я громадян країни, що утворюються внаслідок дії або бездіяльності суб'єктів господарювання (рис. 2).

Екологічний податок є результатом оцінювання обліку ресурсів для формування ВВП з метою забезпечення екологічного профіциту в ідеальних умовах. Однак сьогодні більшість країн світу переживає екологічний дефіцит, використовуючи більше ресурсів, ніж екосистема в межах їхніх кордонів може відновити. У деяких районах світу наслідки екологічного

*ПН – Податкові надходження

Рис. 1. Сучасний стан екологічного оподаткування в Україні

Джерело: складено авторами на основі джерел [11; 12]

дефіциту можуть бути руйнівними, що призведе до втрати ресурсів, колапсу екосистем, заборгованості, бідності, голоду та війни. Тому доцільним є аналіз частки екологічного податку до ВВП у відсотковому співвідношенні (табл. 1).

З метою аналізу міжнародного досвіду для впровадження в Україні кращих світових практик для дослідження було відібрано 16 європейських країн, у яких функціонують ефективні інструменти зниження надмірного навантаження на екосистему, стимулювання ресурсоефективності та зменшення обсягів утворення відходів.

Оцінюючи екологічний стан країн Європейського Союзу, відзначимо, що з 2006 року

спостерігається збільшення частки екологічних податків у ВВП серед низки країн. Так, у Хорватії станом на 2015 рік частка екологічного податку у ВВП складає 4,11%, що на 0,34 більше за аналогічний показник 2006 року, тому варто зазначити, що фінансові доходи відіграють важливу роль, а основна мета щодо зменшення забруднення у цій країні виконується. Наступна країна, яка демонструє зростання аналізованого показника, – це Великобританія, уряду цієї країни вдалося за десять років збільшити частку екологічного податку у валовому продукті країни на 0,26%, основним податком, який становить 90% від загальної суми екологічних надходжень, є різні види тран-

спортного податку [13]. Урядом Словенії було запроваджено «зелену» бюджетну реформу, яка вплинула на загальну частку екологічних надходжень, у 2015 році вона складає 3,92% у ВВП, саме тому Словенію вважають однією з найбільш екологічних країн Європи.

Інші досліджені нами країни демонструють сталий розвиток, уряди цих країн при-

діляють найбільшу увагу питанню екології. Наприклад, Данія субсидує розробку устаткування, технологій, альтернативних джерел енергії, вживає заходів щодо енергозбереження. В Естонії частка екологічних податків у ВВП знаходиться на середньому на рівні ЄС, проте структура екологічних податків Естонії відрізняється від структури інших країн ЄС, наприклад транспортні податки як дорожній

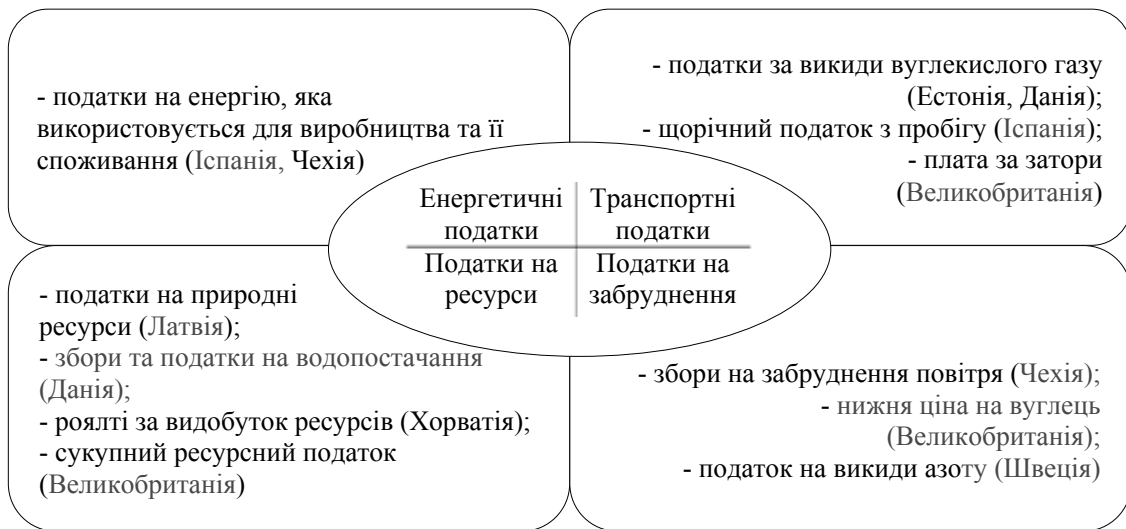

Рис. 2. Міжнародний досвід застосування різних видів екологічних податків

Джерело: складено авторами на основі джерел [8, с. 30; 10]

Таблиця 1

Динаміка частки екологічних податків у ВВП з 2006 по 2015 роки у країнах ЄС та України, %

Країна	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Бельгія	2,27	2,22	2,14	2,18	2,21	2,25	2,15	2,08	2,08	2,11
Болгарія	2,83	3,19	3,28	2,85	2,75	2,68	2,67	2,8	2,73	2,9
Чехія	2,38	2,32	2,26	2,31	2,29	2,34	2,23	2,13	2,09	2,09
Данія	4,68	4,74	4,17	3,99	4,02	4,02	3,97	4,14	4	3,99
Естонія	2,19	2,19	2,32	2,94	2,93	2,73	2,73	2,57	2,7	2,75
Іспанія	1,83	1,77	1,63	1,61	1,63	1,58	1,57	1,91	1,87	1,89
Хорватія	3,77	3,69	3,44	3,37	3,66	3,31	3,19	3,51	3,87	4,11
Латвія	2,23	1,93	1,85	2,3	2,43	2,46	2,44	2,45	2,67	2,7
Литва	1,8	1,75	1,63	2,02	1,83	1,69	1,64	1,64	1,69	1,81
Угорщина	2,79	2,77	2,68	2,62	2,75	2,63	2,71	2,59	2,56	2,65
Польща	2,65	2,74	2,64	2,51	2,71	2,63	2,58	2,41	2,57	2,65
Румунія	1,92	2,04	1,75	1,86	2,09	1,93	1,97	2,04	2,34	2,43
Словенія	2,96	2,95	2,95	3,49	3,62	3,46	3,83	3,97	3,89	3,92
Фінляндія	2,91	2,66	2,6	2,53	2,68	3,02	2,98	2,93	2,9	2,92
Швеція	2,61	2,52	2,57	2,68	2,59	2,41	2,4	2,36	2,2	2,22
Великобританія	2,21	2,28	2,28	2,43	2,5	2,47	2,46	2,48	2,46	2,47
Україна	0,90	0,87	0,83	0,98	1,23	1,17	1,17	0,20	0,27	0,31

Джерело: складено авторами за даними [11; 13]

податок або річний податок на використання транспортних засобів, які є загальними в інших країнах ЄС, в Естонії не встановлені. Відзначимо, що в Латвії підлягають оподаткуванню всі фактори, що викликають забруднення довкілля [11], при цьому ставки є специфічними для кожного продукту, а також вони засновані на кількості та обсязі ресурсу. Ставки екологічних податків в Румунії є низькими, проте їх частка у ВВП країни становить 2,43%, а найважливішим обов'язковим платежем є податок на енергоносії, який складає 95% всіх екологічних надходжень. Питаннями екології у Швеції займається окремий урядовий орган, яким було прийнято 16 генеральних цілей щодо якості навколишнього середовища, важливим елементом є те, що 99% сміття в країні підлягає переробці [11], а екологічний податок є дієвим фіскальним важелем для зменшення тягаря на навколишнє середовище.

Відзначимо, що в Бельгії показник частки екологічних надходжень 2015 року зменшився на 0,16% за аналогічний показник 2006 року [11], що може бути обумовлено «зеленою» податковою реформою.

Щодо України, то наша держава знаходиться на останньому місці за часткою надходжень від екологічних податків у ВВП серед інших розглянутих країни (нині ця частка складає 0,31%). В Україні неповною мірою реалізується регулюючий потенціал екологічного оподаткування через нижчі темпи розвитку порівняно з розвиненими країнами світу. Щодо динаміки частки екологічних платежів у ВВП країни простежується приріст у розмірі 0,073%, тобто стрімкий ріст податкових надходжень у 2016 році сприяв збільшенню ВВП країни, хоча існує тенденція до збільшення частки екологічних податків у валовому продукті, проте цей аналіз демонструє, що обов'язковий екологічний платіж є далеко не бюджетоутворюючим податком, а його частка коливається в межах 0,2% у ВВП за останні п'ять років.

З метою оцінювання впливу фінансово-економічного важеля на стан довкілля пропонується провести оцінювання взаємозв'язку параметрів екологічного оподаткування та індикаторів розвитку навколишнього природного середовища на прикладі України та 16 розглянутих європейських країн. Отже, екологічне оподаткування для оцінювання взаємозв'язків між показниками пропонується розглядати на основі трьох індикаторів:

1) приріст екологічних податків – відно-

шення суми сукупних екологічних податків за поточний рік до рівня попереднього року, %;

2) частка екологічних податків у податкових надходженнях – відношення річної суми сукупних екологічних податків до річної суми сукупних податкових надходжень, %;

3) частка екологічних податків у ВВП – відношення річної суми сукупних екологічних податків до річного обсягу ВВП, %.

За результатами аналізу міжнародних методик оцінювання рівня сталого розвитку та параметрів стану навколишнього середовища [14; 15] було сформовано систему показників, на які держава може впливати через індикатори екологічного оподаткування:

1) тривалість здорового життя – очікування тривалості здорового життя від моменту народження (роки);

2) біорізноманіття – зміни у біорізноманітті лісової місцевості протягом 10 років (%);

3) захист біорізноманіття – розмір територій, що охороняються (% від загальних територій);

4) енергозбереження – зміна у користуванні енергією протягом 4 років (%);

5) відновлювальна енергія – частка споживання енергії, отриманої з відновлювальних джерел, у загальному обсязі споживання енергії (%);

6) відновлювальні водні ресурси – відношення щорічного забору води до обсягу відновлювальних водних ресурсів (%);

7) споживання – різниця між екологічним і вуглецевим впливом життєдіяльності людини на навколишнє середовище (га);

8) охорона здоров'я – витрати на охорону здоров'я на душу населення (дол. США);

9) смертність – рівень смертності на 1 тис. осіб;

10) безпека доступу до води – частка населення, що користується безпечними службами питного водопостачання (%);

11) доступ до якісних джерел води – відсоток населення з доступом до якісних водних ресурсів;

12) викиди парникових газів – зміна загального обсягу викидів парникових газів до рівня 1990 року (%).

Для проведення оцінювання впливу екологічного оподаткування на показники розвитку навколишнього природного середовища було використано інструментарій панельного регресійного моделювання з використанням програмного забезпечення Stata, що дало змогу оцінити усереднений рівень зв'язків для вибірки з 17 країн протягом періоду дослідження, що охоплює 2006–2016 роки. Резуль-

тати оцінювання впливу на підставі щорічних спостережень представлено в табл. 2.

Наведені результати розрахунку засвідчують, що між представленими показниками існує тісний зв'язок. Так, частка екологічних податків у ВВП та сукупних податкових надходженнях мають суттєвий вплив практично на всі показники екологічної ефективності, а саме на доступ до якісних джерел води та безпеку доступу до води, захист біорізноманіття та тривалість здорового життя. Насамперед це зумовлено процесом відновлення даних видів ресурсів за рахунок цих надходжень. Тісний взаємозв'язок приросту екологічних податків та витрат на охорону здоров'я вказує на зростання витрат на охорону здоров'я за зменшення обсягів шкідливого використання навколишнього середовища, що свідчить про комплексність екологічної політики країн.

Водночас варто відзначити, що як регулюючий інструмент екологічне оподаткування має переважно відстрочений вплив на показники стану навколишнього природного серед-

овища, що обумовлює необхідність оцінювання впливу з урахуванням часового лагу. Результати оцінювання впливу екологічних податків на показники сталого розвитку через рік після застосування таких податків (табл. 3) свідчать про те, що частка екологічних податків у ВВП є значимим фактором впливу на показники захисту біорізноманіття та тривалості здорового життя. При цьому приріст екологічних податків обумовлює погіршення низки параметрів, що пов'язано зі зростанням неефективного використання навколишнього природного середовища, тоді як частка екологічних податків у сукупних податкових надходженнях забезпечує підвищення захисту біорізноманіття.

У трирічній перспективі (табл. 4) спостерігається погіршення доступу до якісних джерел води, енергозбереження та тривалості здорового життя під час зростання абсолютного обсягу податкових надходжень від екологічних податків. Водночас зростання частки надходження від екологічних податків у ВВП

Таблиця 2

Результати оцінювання впливу параметрів екологічного оподаткування на показники сталого розвитку за період 2006–2016 років

Факторні ознаки	Коефіцієнт впливу	Стандартна похибка	Z	P> z	Нижні 95%	Верхні 95%
Охорона здоров'я						
Приріст екологічних податків	-11,025	6,276	-1,76	0,079	-23,327	1,276
Смертність						
Частка екологічних податків у податкових надходженнях	0,117	0,048	2,440	0,015	0,023	0,212
Доступ до якісних джерел води						
Частка екологічних податків у ВВП	0,778	0,301	2,590	0,010	0,189	1,367
Частка екологічних податків у податкових надходженнях	0,263	0,108	2,430	0,015	0,051	0,476
Безпека доступу до води						
Частка екологічних податків у податкових надходженнях	-0,813	0,483	-1,680	0,092	-1,759	0,133
Захист біорізноманіття						
Частка екологічних податків у ВВП	3,141	1,317	2,390	0,017	0,559	5,723
Частка екологічних податків у податкових надходженнях	1,030	0,425	2,420	0,015	0,198	1,863
Тривалість здорового життя						
Частка екологічних податків у ВВП	0,744	0,422	1,760	0,078	-0,082	1,570

Джерело: розраховано авторами на основі даних [11; 13; 14; 15]

Таблиця 3

Результати оцінювання впливу параметрів екологічного оподаткування на показники сталого розвитку за період 2006–2016 років з часовим лагом в один рік

Факторні ознаки	Коефіцієнт впливу	Стандартна похибка	Z	P> z	Нижні 95%	Верхні 95%
Доступ до якісних джерел води						
Приріст екологічних податків	-0,203	0,008	-2,480	0,013	-0,036	-0,042
Енергозбереження						
Приріст екологічних податків	-0,016	0,001	-2,060	0,040	-0,003	-0,000
Частка екологічних податків у податкових надходженнях	-0,010	0,004	-2,070	0,038	-0,019	-0,005
Захист біорізноманіття						
Частка екологічних податків у ВВП	1,438	0,825	1,740	0,081	-0,179	3,055
Частка екологічних податків у податкових надходженнях	0,464	0,281	1,650	0,098	-0,086	1,015
Тривалість здорового життя						
Частка екологічних податків у ВВП	0,736	0,392	1,880	0,060	-0,032	1,504
Приріст екологічних податків	-0,017	0,009	-1,810	0,070	-0,036	0,001

Джерело: розраховано авторами на основі даних [11; 13; 14; 15]

Таблиця 4

Результати оцінювання впливу параметрів екологічного оподаткування на показники сталого розвитку за період 2006–2016 років з часовим лагом у три роки

Факторні ознаки	Коефіцієнт впливу	Стандартна похибка	Z	P> z	Нижні 95%	Верхні 95%
Викиди парникових газів						
Частка екологічних податків у ВВП	6,773	3,814	1,780	0,076	-0,702	14,248
Доступ до якісних джерел води						
Приріст екологічних податків	-0,019	0,006	-3,330	0,001	-0,030	-0,008
Відновлювальна енергія						
Частка екологічних податків у податкових надходженнях	0,890	0,492	1,810	0,070	-0,073	1,854
Енергозбереження						
Приріст екологічних податків	-0,002	0,001	-2,920	0,004	-0,004	-0,001
Споживання						
Частка екологічних податків у ВВП	0,300	0,144	2,080	0,038	0,017	0,583
Відновлювальні водні ресурси						
Частка екологічних податків у ВВП	1,258	0,590	2,130	0,033	0,101	2,415
Біорізноманіття						
Приріст екологічних податків	0,010	0,004	2,300	0,022	0,002	0,019
Здорове життя						
Приріст екологічних податків	-0,021	0,008	-2,590	0,010	-0,037	-0,005

Джерело: розраховано авторами на основі даних [11; 13; 14; 15]

країни здатне забезпечити покращення параметрів споживання та відновлювальних водних ресурсів, обумовлюючи зростання викидів парникових газів, а підвищення частки екологічних податків у податкових надходженнях забезпечує зростання рівня споживання енергії, отриманої з відновлюваних джерел.

З аналізу взаємодії вищезазначених показників випливає, що показники застосування екологічних податків впливають не тільки на прямі індикатори забруднення чи відновлення ресурсів, але й на узагальнені параметри здоров'я населення, смертність, доступ до якісних водних ресурсів, що доводить, що для підвищення екологічної безпеки країн необхідно враховувати вплив всіх видів показників, зокрема демографічної ситуації в країні та забезпеченість населення якісними ресурсами.

Висновки з цього дослідження. Ефективна система екологічного оподаткування

забезпечує підвищення рівня екологічної безпеки країни. Сучасна система обов'язкових екологічних платежів у країні ЄС враховує взаємозалежність негативного впливу на навколишнє природне середовище і ставок оподаткування, що сприяє ефективності екологічного оподаткування. Значне різноманіття видів екологічних податків забезпечує досягнення різних ефектів зміни стану навколишнього середовища, що може стати основою нової концепції екологічного оподаткування в Україні.

Проведене дослідження свідчить про те, що оцінювання взаємозв'язку екологічних податків та параметрів сталого розвитку має бути покладено в основу розробки екологічної політики, спрямованої на зменшення навантаження на навколишнє природне середовище та цільового фінансування захисту екосистеми за рахунок надходжень від сплати екологічних податків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bovenberg A.L. Environmental levies and distortionary taxation / A.L. Bovenberg, R.A. De Mooij // *American Economic Review*. – 1994. – Vol. 94. – № 4. – P. 1085–1088.
2. Bovenberg A.L. Optimal Environmental Taxation in the Presence of Other Taxes: General Equilibrium Analyses / A.L. Bovenberg, L.H. Goulder // *NBER Working Paper Series*. – 1994. – № 4897. – 37 p.
3. Pigou A.C. *The economics of Welfare: Volume 1* / A.C. Pigou. – New York : Cosimo Classics, 2005. – 412 p.
4. Sandmo A. Optimal Taxation in the Presence of Externalities / A. Sandmo // *The Swedish Journal of Economics*. – Vol. 77. – № 1. – P. 86–98.
5. Андрущенко В.Л. Проблематика державних фінансів: [монографія] / В.Л. Андрущенко. – Львів : Камінь, 2000. – 303 с.
6. Лукьянихин В.А. Экологический менеджмент: принципы и методы / В.А. Лукьянихин, Н.Н. Петрушко. – Сумы : Университетская книга, 2004 – 408 с.
7. Маслюківська О.П. Механізм впровадження еколого-трудової податкової реформи в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / О.П. Маслюківська. – К., 2011. – 21 с.
8. Новицька Н.В. Екологічне оподаткування в Україні: стан та перспективи розвитку : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н.В. Новицька. – Ірпінь, 2016. – 274 с.
9. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды / Организация Объединенных Наций. – 1972 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml.
10. Веклич О.О. Екологічне оподаткування як механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки / О.О. Веклич // *Проблеми формування та реалізації конкурентної політики : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. – Львів, 2013. – С. 36–37.
11. Звітність про виконання бюджетів / Офіційний веб-портал Державної казначеської служби. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
12. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
13. Environmental tax statistics // Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Environmental_tax_statistics.
14. Sustainable Society Index / Sustainable Society Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssfindex.com/data-all-countries>.
15. World Development Indicators // The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.